

СТРАТЕГІЇ БІОГРАФІЧНОГО ПИСЬМА В ІЛЮСТРОВАНІЙ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Матвієнко Ольга Віталіївна, студентка II курсу (групи УМЛБ-1-23-4.0д.) спеціальності 035 Філологія Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вірченко Т.І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті розглядається реалізація міждисциплінарного проєкту «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості: ілюстрована енциклопедія» з метою виявлення особливостей зображення постаті Бориса Грінченка в біографічних виданнях для тинейджерів. У результаті аналізу виокремлено ключові аспекти, що сприяють формуванню позитивного іміджу діяча серед молоді, а також визначено, як ілюстрації та подача матеріалу впливають на сприйняття біографії.

Ключові слова: біографістика, ілюстрована енциклопедія, міждисциплінарний проєкт, Борис Грінченко.

Сучасні технології стали невід'ємною частиною буденності в Україні, адже є орієнтиром у провадженні державної політики. Динамічно розвивається галузь цифровізації в різних сферах надання послуг, зокрема й освітній та бібліотечній. Наразі нагально постало питання формування та розвитку дітей та юнацтва, чия увага розосереджена у зв'язку з перенасиченням інформацією з різних джерел. Задля вирішення цих проблем мають впроваджуватися інноваційні методи, які спрямовані на формування в молоді навичок самоосвіти.

Основним засобом освіти в цілому та самоосвіти як її підвиду є читання. Культура читання є складовою загальної культурної та освітньої політики та перебуває в стані трансформації: електронні видання функціонують поруч з друкованими, але увагу потенційних читачів на себе беруть інші цифрові можливості. Література є інструментом, що формує позиції, світогляд та ідентичність, тож важливо, аби ці матеріали були диференційованими, різножанровими. Як зазначає Наталія Марченко, сучасний стан дитячої літератури в Україні характеризується кількома важливими тенденціями: по-перше, спостерігається зміщення акценту з суспільно-політичних тем на загальнокультурні, що впливає на репрезентацію соціальних проблем; по-друге, комерціалізація жанрів призводить до домінування розважальних форм, таких як фентезі та пригодницькі сюжети, які переважно мають низький рівень наукової достовірності, що може впливати на формування у дітей хибних уявлень про реальність (Марченко, 2011).

При виборі стратегій написання книги «Борис Грінченко. 99 фактів життя і творчості. Ілюстрована енциклопедія» ми спиралися на вивреність

та достовірність фактологічного матеріалу, що досягнуто безпосередньою роботою з епістолярієм, спогадами сучасників, науковими працями й біографіями.

У контексті суспільно-політичних подій в Україні неабияк важливо доносити до молодшої аудиторії інформацію про визначних діячів історії країни, зокрема детальніше розкривати біографії та українців дворянського походження, задля розвінчування імперського меншовартісного тавра про непрестижність народу та його героїв. Оригінальне поширення фактологічно вивірених біографічних матеріалів формує в підлітків розуміння національних векторів розвитку на основі історичного досвіду попередників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): на основі реалізованого проєкту «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості: ілюстрована енциклопедія» окреслити особливості зображення постаті діяча в біографічному виданні для тинейджерів.

Досягнення мети стало можливим завдяки виконанню таких *завдань*: з'ясувати стан розробки проблеми; описати специфіку реалізації проєкту «Борис Грінченко. 99 фактів життя і творчості. Ілюстрована енциклопедія»; окреслити специфіку зображення постаті Бориса Грінченка в ілюстрованій енциклопедії.

Об'єкт дослідження: навчально-біографічний міждисциплінарний проєкт «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості : ілюстрована енциклопедія» як форма видання для тинейджерів.

Предмет дослідження: особливості зображення постаті Бориса Грінченка в контексті проєкту, зокрема вплив ілюстрацій і структури матеріалу на формування позитивного іміджу діяча серед молоді.

Увага до історичних постатей та їхніх біографій в Україні посилилася після здобуття Незалежності, надалі простежуємо її загострення в прив'язці до суспільно-політичних подій спочатку з 2014 року, а нині ще й з 2022. Воєнний стан та в цілому кризові на різних рівнях ситуації спровокували чіткий запит: є потреба у формуванні національних орієнтирів; пошуку та реабілітації пам'яті про діячів, життєвий шлях яких століттями замовчувався або маргіналізувався. Питання повернення до національної спадщини та героїв займає ключові позиції в культурному, історичному та освітньому дискурсах, а з часом лише укріплює їх у зв'язку з прямою загрозою існуванню нації. Тенденції дорослої літератури адаптовано поширюються і на дитячу біографістику. Дослідники, зокрема Емілія Огар та згодом Анастасія Зелінська ставили на меті розробити типологічну класифікацію таких видань у різні періоди та аналізували як глобальні зміни впливають на структуру та зміст дитячих біографій. Поруч з героїзованим образом особистості з'являється олюднений, наближений до читача, що допомагає зрозуміти та прийняти вкладені наративи (Огар, 2012; Зелінська, 2018). У книзі «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості» ми застосовуємо це на практиці через наведення у цитатах різних точок зору, що стосуються Бориса Грінченка приватного та в роботі на різних етапах життя.

Задля комфортного знайомства цільової аудиторії – молодь 13–19 років, – з персоналією вводимо авторські пояснення до термінів в енциклопедії. Це допомагає зорієнтуватися в контексті доби та особливостях різних сфер: наукової, культурної, освітньої, зокрема через проведення паралелей з сучасністю методом порівняння понять та явищ XIX століття з їхніми відповідниками у XXI, що стосуються: назв предметів, навчальних закладів, специфіки екзаменаційної системи, що є актуальними темами для тинейджерів. Задля створення емоційності у фактах присутні художні засоби, а також короткі вислови, гасла, які привертають увагу. Постановка проблемних питань, як-от мовного через дотримання питомого наголосу в прізвищах, пуризму; освітнього через нерівність та потребу в диференціації; національного через призму утисків української мови та літератури.

Створення ілюстрованих дитячих енциклопедій є розповсюдженим методом, який допомагає краще засвоїти поданий авторами матеріал через зорове сприйняття. Щодо книги «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості» метод видозмінюється, набуває глибших сенсів через що стає інноваційним. Задля наближення наукового тексту до молоді аудиторії було прийняте рішення створити проєкт, що залучив би студентів Факультету української філології, культури і мистецтва та Факультету образотворчого мистецтва і дизайну. Спільними зусиллями – написанням фактів з одного боку та зображенням їх з іншого – ми створили повноцінне ілюстроване біографічне видання. Над естетичним наповненням енциклопедії працювала студентська група із 75 художників. Ілюстратори не були обмежені стилем, кожен інтерпретував написаний факт та зображував відповідно до власного бачення та прочитання. Саме інакшість підкреслює головну ідею книги – показати різні грані та різні бачення Бориса Грінченка. Ця стратегія була обрана не випадково, адже імпонує цільовій аудиторії, що продовжує формуватися.

Енциклопедія – вид довідкової літератури, що відзначається системністю, науковістю та об'єктивністю подачі інформації (Мовчан, 2022). Енциклопедійний лаконізм досягається чіткою структурою: книга «Борис Грінченко: 99 фактів життя і творчості : ілюстрована енциклопедія» містить у собі 12 розділів, з яких перший – «Дитинство» та останній – «Пам'ять» слугують своєрідним обрамленням – екскурсом та підсумком відповідно. Десять основних розділів – це грані особистості: «Учитель», «Чоловік», «Батько», «Письменник», «Видавець», «Публіцист», «Чиновник», «Науковець», «Етнограф», «Лексикограф». Ми поєднали спогади сучасників про Бориса Дмитровича публічного та приватного через аналіз епістолярію та навели більше 60 цитат, які олюднюють нашого патрона. За 99 фактів читач проходить шлях з 1863 року і донині від Слобожанщини до Києва, який завжди зможе доповнити *своїм* фінальним 100 фактом, якщо зануриться в наукове вивчення біографії постаті.

Вивчення життєпису багатогранних особистостей як Борис Грінченко є важливим для української молоді, оскільки він – одна з ключових постатей української культури, літератури та освіти кінця XIX – початку XX століття. Його життя та діяльність відображають важливі соціокультурні, освітні

та політичні процеси того часу, що дозволяє підліткам не тільки ознайомитись із важливою частиною національної історії, а й отримати модель для формування власних моральних та громадянських орієнтирів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березюк Т., Іщенко О., Железняк М., Очеретянко С., Пилипчук Р., Савченко О., Фещенко Н., Шушківський А. Матеріали до словника енциклопедичних термінів. *Енциклопедичний вісник України*. 2018. Число 10. С. 50–82.
2. Зелінська А. Типологічна класифікація біографічних видань. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 1. С. 25–29.
3. Марченко Н. Стратегії біографічного письма та дискурс біографіки для дітей і юнацтва в Україні (2014–2019 рр.). *Українська біографістика*. 2019. Вип. 18. С. 173–194.
4. Марченко Н. «Текст для дітей» як форма самоусвідомлення та трансформації суспільства. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського*. 2011. Вип. 31. С. 509–519.
5. Мовчан К. Культура читання як чинник самоосвіти студентів. *Бібліопсихологія, бібліопедагогіка, бібліографістика, бібліотерапія в освіті: теорія і практика*: збірник тез доповідей II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Мукачево: МДУ, 2022. С. 41–42
6. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби): монографія. Львів: Світ, 2012. 319 с.

REFERENCE

1. Bereziuk T., Ishchenko O., Zhelezniak M., Ocheretianko S., Pylypchuk R., Savchenko O., Feshchenko N., Shushkivskyi A. Materialy do slovnyka entsyklopedychnykh terminiv. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2018. Chyslo 10. S. 50–82.
2. Zelinska A. Typolohichna klasyfikatsiia biohrafichnykh vydan. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*. 2018. № 1. S. 25–29.
3. Marchenko N. Stratehii biohrafichnoho pysma ta dyskurs biohrafiky dlia ditei i yunatstva v Ukraini (2014–2019 rr.). *Ukrainska biohrafistyka*. 2019. Vyp. 18. S. 173–194.
4. Marchenko N. «Tekst dlia ditei» yak forma samousvidomlennia ta transformatsii suspilstva. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V.I. Vernadskoho*. 2011. Vyp. 31. S. 509–519.
5. Movchan K. Kultura chytannia yak chynnyk samoosvity studentiv. *Bibliopsykholohiia, bibliopedahohika, bibliohrafistyka, biblioterapiia v osviti: teoriia i praktyka*: zbirnyk tez dopovidei II-yi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Mukachevo: MDU, 2022. S. 41–42
6. Ohar E. Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid perekhidnoi doby): monohrafiia. Lviv: Svit, 2012. 319 s.